

**IV. ULUSLARARASI AĞRI DAĞI VE
NUH'UN GEMİSİ SEMPOZYUMU**

18-20 EKİM 2017 - AĞRI

**THE FOURTH INTERNATIONAL MOUNT ARARAT
AND NOAH'S ARK SYMPOSIUM**

18th-20th OCTOBER 2017 - AĞRI

YAYINI HAZIRLAYANLAR - EDITORS

Prof. Dr. OKTAY BELLİ

Prof. Dr. FARUK KAYA

Dr. İBRAHİM ÖZGÜL

VEDAT EVREN BELLİ (M.A.)

**IV. ULUSLARARASI
AĞRI DAĞI VE NUH'UN GEMİSİ SEMPOZYUMU
18-20 EKİM 2017 - AĞRI**

**THE FOURTH INTERNATIONAL
MOUNT ARARAT AND NOAH'S ARK SYMPOSIUM
18th-20th OCTOBER 2017 - AĞRI**

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ağrı Valiliği, İbrahim Çeçen Vakfı ve Belli Eğitim Kültür Tarihi ve Arkeoloji Araştırma Merkezi'nin (BEKAM), Organizasyonu ile Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Kültür ve Kongre Merkezi'nin Selçuklu ve Anadolu Salonlarında gerçekleştirilmiştir.

Yayın Hakları

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Mizanpaj

Mehmet SEÇER

Ön Kapak Fotoğrafi

Büyük ve Küçük Ağrı Dağı

Arka Kapak Fotoğrafi

Ağrı Dağı'nın Eteğinde Hz. Nuh'un Gemisi Olduğuna İnanılan Doğal Kalıntı

Kapak Tasarımı ve Uygulama

Emre YAZICIOĞLU

Sorumlu Editör

Prof. Dr. Oktay BELLİ

Düzeltili

Güzin Sühran BELLİ

Baskı ve Cilt

Zafer Medya

Yenikapı Cd. Eski Cezaevi Karşısı, No:1 Yakutiye - ERZURUM

Tel: 0442 234 22 85 Fax: 0442 233 69 52 e-posta: zafergrafikofset@hotmail.com

Baskı Tesisleri

1. Organize Sanayi Bölgesi Yönetim Cd. No: 7 Aziziye - ERZURUM

Sertifika No: 17266

İlk Basım, Ağustos 2018 - ERZURUM



Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayını, No: 21

Belli Eğitim Kültür Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi Yayını, No: 7

Ağrı Valiliği Yayını, No: 2

ISBN: 978-605-817-1138

Kitapta Yer Alan Makalelerin Her Türü Bilimsel ve Yasal Sorumluluğu, Yazarlarına Aittir.
Kitapta Yer Alan Görsel Malzemelerin Çok Büyük Bir Kısmı, Yazarları Tarafından Sağlanmıştır.

ORTA BİZANS DÖNEMİ RESİMLİ OKTATEUKH EL YAZMASINDA NUH TUFANI İMGESİ

Necla KAPLAN*

GİRİŞ

Cok Tanrılı inançlarda ölümsüzlüğün aracı olarak bilinen Nuh Tufanı, tek Tanrılı dinlerin kitaplarında (Tevrat, İncil ve Kur'an) yeni bir doğuş, bir yaratılış öyküsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Hıristiyanlığı devlet dini olarak benimsemiş ve böylece pagan Roma'dan ayrı bir dönüşüm ve gelişim yaşamış Bizans sanatında da Nuh Tufanı imgesi yer bulmuş bir konudur. Nuh Tufanı hikâyesinde geçen; gemi, gemiye alınan insanlar ve hayvanlar, tufandan sonra Nuh'un üzüm yetiştirmesi, şarap yapması ve sarhoş olması sahneleri Hıristiyan sanatında sıklıkla kullanılan temalardır¹.

Tufandan sonra Nuh'un gemisinin konduğu dağ ve Nuh ile beraberindekilerinin yaşamaya başladığı yer ile ilgili iki farklı görüş mevcuttur. Birinci görüş, Nuh'un gemisinin Cudi Dağı'na konduğunu savunmakta ve kaynak olarak da Kuran'ı referans göstermektedir². İkinci görüş ise, Nuh'un gemisinin Ararat'a (Ağrı Dağı'na) konduğunu savunmakta ve Eski Ahit'i (Tevrat'ı) referans kabul etmektedir³.

Eski Ahit'teki anlatımı kabul eden ve bunu sanatında dini öğretileri temsilen kullanan Hıristiyan sanatında; kilise duvar süslemelerinde⁴, cam kaselerde⁵, lahitlerde ve Eski Ahit konulu el yazmalarında⁶ Nuh Tufanı olayı betimlenmiştir. Nuh Tufanı hikâyesinde geçen; gemi, gemiye alınan insanlar ve hayvanlar, tufandan sonra Nuh'un üzüm yetiştirmesi, şarap yapması ve sarhoş olması sahnelerinin farklı tekniklerde (fresk

ya da mozaik) kilise duvarlarında ve vitray, fildişi ile gümüş gibi malzemelerin üzerine işlendiği bilinmektedir⁷. Bunların yanı sıra Eski Ahit konulu resimli el yazmalarında da Nuh Tufanı resimleriyle karşılaşılmaktadır.

Bu çalışmada, Nuh'un gemisinin konduğu dağın Cudi mi yoksa Ararat mı? olduğu tartışmasına dahil olmadan, el yazmasında geçen Nuh Tufanı imgesi ile ilgili resimler işlenmiştir. 12. yüzyıl Bizans toplumunda ve sanatında Nuh Tufanı imgesi nasıl tasavvur edilmiştir? Sorusuna cevap verebilecek nitelikte, somut bir örnek olarak görülen ve günümüze gelebilmiş dönem eseri *Topkapı Sarayı G.İ.8 Oktateukh*⁸ el yazmasında yer alan Nuh Tufanı siklusu resim programları çalışmanın çıkış noktasıdır. Bizans'ta Nuh Tufanı ile ilgili daha önce Asnu-Bilban Yalçın tarafından "Erken Hristiyanlık ve Bizans'ta Nuh ve Gemisi: Sembol ve İkonografi" başlıklı bir çalışma yapılmıştır⁹. Yalçın'ın çalışmasında Oktateukh el yazmasında Nuh Tufanı konulu resimlerin olduğundan kısaca söz edilmektedir. *Topkapı Sarayı G.İ.8 Oktateukh* el yazmasındaki Nuh Tufanı konulu resimler Orta Bizans Dönemi sanat anlayışını yansıtan özellikleriyle ele alınmıştır.

Topkapı Sarayı G.İ.8 Oktateukh el yazmasının da dahil olduğu, 1050-1300 yılları arasında İstanbul'da üretildikleri bilinen ve bir grup (familya) olarak değerlendirilen, Bizans'a ait altı resimli Oktateukh el yazması günümüze gelebilmiştir. Bunlar; *Vat. Gr. 747*¹⁰, *Vat. Gr. 746*¹¹, *İzmir A.1*¹², *Topkapı Sarayı G.İ.8*, *Vatopedi 602*¹³ ve *Laur. Plut.*

* Dr. Necla KAPLAN, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Mardin/TÜRKİYE, e-posta: neclakaplan21@hotmail.com.

5.38¹⁶ el yazmalarıdır. Bu el yazmaların resimlenmesinde aynı ikonografik programların kullanıldığı¹⁶ bilinmektedir. Belli kalıpların tekrarlanmasıyla oluşturulmuş resimlerle bezenmiş Oktateukh el yazmaları, Eski Ahit konulu olup Nuh Tufanı ile ilgili görselleri de içermektedir. Ancak aynı konulu *Vatopedi 602* ve *Laur. Plut. 5.38* Oktateukh el yazmalarında Nuh Tufanı ile ilgili resimler yoktur. Yaratılış ve Mısır'dan Çıkış kısımları eksik olduğu için *Vatopedi 602* el yazmasında da Nuh Tufanı konulu resimler hakkında bilgi sahibi olamıyoruz. Sadece altı resim içeren *Laur. Plut. 5.38* Oktateukh el yazmasında ise bu konuyla ilgili resimler bulunmamaktadır. Bu nedenle, *Topkapı Sarayı G.İ.8* nüshasındaki resimlerle benzerlik gösteren aynı konulu sahneler içeren *Vat. Gr. 746* ile *Vat. Gr. 747* Oktateukh el yazmalarından resimler karşılaştırma için "Resim tablosu" şeklinde çalışmanın sonuna eklenmiştir.

TOPKAPI SARAYI G.İ.8 OKTATEUKH EL YAZMASINDA NUH TUFANI RESİMLERİ

Sayfaları eksiksiz bir şekilde günümüze gelebilmiş resimli Oktateukh el yazması, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde *Septuaginta G.İ.8* olarak kayıtlı bulunmaktadır. Literatürde, *Topkapı Sarayı (Seraglio) G.İ.8* ismiyle anılmaktadır. El yazmasının, İstanbul'da İsaakios¹⁶ tarafından 1125-1150 yılları arasında yaptırıldığı bilinmektedir¹⁷. Ancak, bazı resimlerde görülen figür, renk, üslup ve kontur kalınlığı gibi farklılıklar nedeniyle 14. yüzyılda onarımlar (ya da ekleme) geçirdiği öne sürülmektedir¹⁸.

12. yüzyılda Konstantinopolis'te çalışmış, ismi geçen, Kokkinobaphos'un el yazmasının sanatçısı olduğu bilinmektedir¹⁹. Fakat el yazmasının resimleri arasında görülen belirgin farklılıklar nedeniyle *Topkapı Sarayı G.İ.8* el yazmasında birden fazla sanatçının, belki de muhtelif zamanlarda, çalışmış olabileceği düşünülmektedir²⁰.



Resim 1: RAB, Nuh'a Bir Gemi Yapmasını Emrediyor, Topkapı Sarayı G.İ.8, Fol.56v.



Resim 2: a. Nuh Gemi İnşa Ediyor (Solda), b. Nuh, Ailesi ve Hayvanlar Gemide, Topkapı Sarayı G.İ.8, Fol.57v.

Yaprakları 42.5x31 cm ölçülerinde, parşömen üzerine Yunanca küçük harflerle katena düzeninde yazılmış Eski Ahit konulu *Topkapı Sarayı (Seraglio) G.İ.8* el yazmasında, toplamda 569 yaprak ve 301 resim bulunmaktadır²¹. Bu resimlerden 13 tanesi Nuh Tufanı hikâyesini canlandırmaktadır.

1. NUH'A BİR GEMİ YAPMASININ EMREDİLMESİ

"Ve kendi devirlerinde kâmilidi. Nuh RAB yolundaydı. Ve Nuh üç oğul babası oldu: Sam, Ham ve Yafet. Ve RAB'bin önünde yeryüzü bozulmuştu ve yeryüzü zorbalıkla dolmuştu. Ve RAB yeryüzünü bozulmuş gördü. Çünkü yeryüzünde bütün beşer yolunu bozmuştu. Ve RAB Nuh'a dedi: Önüme bütün beşerin sonu geldi; çünkü onların sebebi ile yeryüzü zorbalıkla doldu. Ve işte, ben onları yeryüzü ile beraber yok edeceğim." (Anonim, Yaratılış 6: 9-13)

Kaynağını Tevrat'tan alan resimde²², *Tarı Nuh'a Bir Gemi Yapmasını Emrediyor* olayı canlandırılmıştır (Resim 1). Yatayda dikkörtgen şekilde oluşturulmuş resim sahnesinde; solda başında halesiyle Nuh, sağda üç oğlu;

Sam, Ham ve Yafet görülmektedir. Figürler yeşil bir zemin üzerinde durmaktadır. Hiçbir doğa unsuru ve manzara kullanılmamıştır. Arka plan boyasızdır. Figürlerin arasında kalan boşluklara kırmızı mürekkeple "ἄνωθεν ὁ δίκαιε, τὴν θέσιν δέχῃ τὴν τῆς κιβωτοῦ τριτοῦ σὺν τοῖς υἱέσιν / Üç oğluyla gemi yapma emri alıyorlar." notu okunabilmektedir.

Gelenekselleşen bir şemanın tekrarı olan resim, ikonografik açıdan metni temsil eder niteliktedir. Tanrının eli, Nuh ve oğullarından kompozisyon oluşturulmuştur. Figürler, frontal bir pozisyonda verilmiştir. Nuh, sol üst köşede bulunan ve kendisine yönelmiş Tanrı'nın eline başını dönmüş onu dinlerken görülmektedir. Sol elini, oğullarını gösterir biçimde kaldırmıştır. Nuh'un üç oğlu da aralarında konuşur şekilde betimlenmiştir. En soldaki oğlu, sağ elini Nuh'a doğru kaldırmış diğer iki kardeşine konuşmakta ve onlar da onu dinlemekte görünmektedir. Koyu renk tene sahip figürler; aydınlatılmış ve volüm kazandırılmış kıyafetleriyle ince işçilikli tasvir edilmişlerdir. Tanrının eli, Yaşlı Nuh ve Nuh'un üç oğlu, resmin konusunun anlaşılmasını sağlayan ikonografik unsurlardır.

2. NUH'UN GEMİ İNŞA ETMESİ- NUH, AİLESİ VE HAYVANLAR GEMİDE

"Kendine gofer ağacından bir gemi yap. Gemide odalar yapacaksın. Ve onu içerden ve dışardan ziftle ziftleyeceksin. Ve onu şöyle yapacaksın: geminin uzunluğu üç yüz arşın, genişliği elli arşın ve yüksekliği otuz arşın olacaktır. Gemiye ışıklık yapacaksın. Ve onu yukarı doğru bir arşına tamamlayacaksın. Ve geminin kapısını yan tarafına koyacaksın. Birinci, ikinci ve üçüncü katı yapacaksın. Ve ben, işte ben, göklerin altında kendisinde hayat nefesi olan bütün beşeri yok etmek için yeryüzüne sular tufanı getiriyorum. Yeryüzünde olanların hepsi ölecektir. Fakat seninle ahdimi sabit kılacağım. Ve sen ve seninle beraber oğulların ve senin karın ve oğullarının karıları gemiye gireceksiniz. Ve seninle beraber sağ kalmak için her canlıdan, bütün beden sahibi olanlardan, her çeşitten ikişer olarak gemiye alacaksın" (Yaratılış 6: 14-19).

Rab, Nuh'a insanların sonunu getireceğini ve yeryüzüyle beraber onları yok edeceğini ve ona ne yapacağını söyler. Resimde²³, "Nuh'un Gemi İnşa Etmesi" (Solda) ile "Nuh, Ailesi ve Hayvanlar Gemide" şeklinde iki sahne



Resim 3: Sel Ve Tünemiş Gemi, Topkapı Sarayı G.İ.8, Fol. 58v.



Resim 4: Nuh, Kumruyu Gönderiyor, Topkapı Sarayı G.İ.8, Fol. 58v.

Necla KAPLAN

yan yana tasarlanmış ve kırmızı çerçeveye sınırlandırılmıştır²⁴ (Resim 2). Büyük oranda silinme meydana geldiği için resim tam olarak anlaşılammaktadır.

Resmin bulunduğu sayfadaki metinde de silinmeler meydana gelmiştir. Silinmeyen kısımlardan ve bu resimle ilgili yayınlardan hareketle eserin konusu anlaşılmmaktadır.

3. SEL VE TÜNEMİŞ GEMİ

Geminin yapımı tamamlandıktan sonra Tufan gerçekleşir. Metinde;

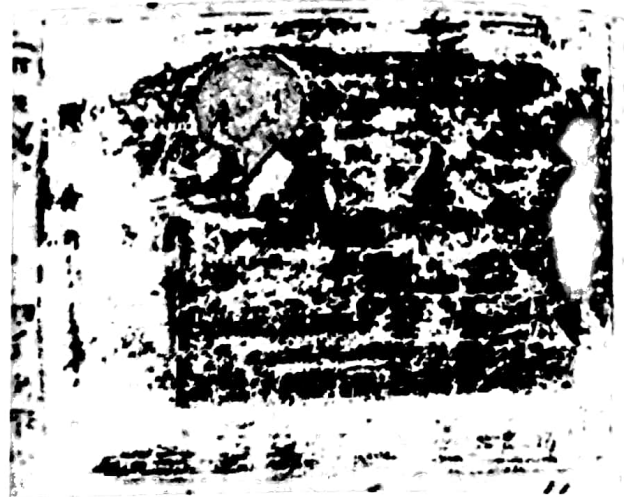
"Ve yer üzerinde kırk gün tufan oldu, ve sular çoğalıp gemiyi kaldırdılar, ve yerden kalktı. Ve sular yükseldiler, ve yer üzerinde ziyadesiyle çoğaldılar, ve gemi suların yüzü üstünde yürüdü. Ve yer üzerinde sular pek çok yükseldiler, ve bütün gökler altında olan bütün yüksek dağlar örtüldüler. (Yaratılış 7: 17-19)" şeklinde ifade geçmektedir.

Metnin görseli resimde²⁵ tek bir sahnede, sembolik bir anlatımla yer, gök ve kutu biçiminde kütleli betimlenmiş zift kaplı gemi ile mavi sular tasvir edilmiştir (Resim 3). Kırmızı çerçeve ile sınırlandırılmış sahnede gökten yağın sular yukarıdan aşağıya doğru çizgilerle gösterilmiştir. Şematik çizilmiş dağ, dağın zirvesine kadar yükselmiş sular ve suların üzerinde yüzen gemi konunun ikonografik anlamını verir niteliktedir.

4. NUH'UN, KUMRUYU GÖNDERMESİ

Tevrat'taki anlatıma göre; kırk gün ve kırk gece boyunca gökten açılan pencerelerden yağın yağmur durdu ve yüz elli gün bittikten sonra sular çekilmeye başladı. Gemi yedinci ayın on yedinci gününde Ararat Dağlarına oturdu²⁶.

"Nuh, yapmış olduğu geminin penceresini açtı; Ve kuzgunu gönderdi. Ve o, yerde sular kuruyuncaya kadar, öteye beriye gitti. Ve sular toprağın yüzü üzerinden eksildi mi diye görmek için, yanında güvercini gönderdi. Fakat



Resim 5: Nuh, Güvercini Gönderiyor, Topkapı Sarayı G.İ.8, Fol. 59v.



Resim 6: Nuh Geminin Örtüsünü Açıyor, Topkapı Sarayı G.İ.8, Fol. 59v.

güvercin ayağının tabanına bir istirahat yeri bulmadı. Ve gemiye onun yanına döndü..." (Yaratılış 8: 6-9).

Bu olay anı betimi olan resimde²⁷, sahnenin ön planında siyah konturlu koyu kahverenginde bir gemi, mavi boyanmış su kütlesi üzerinde durmaktadır. Merkezde yer alan gemiden profilden görünen Nuh elinde kuzgunu tutarken canlandırılmıştır (Resim 4). Geminin üç katlılığını gösteren konturlarla bölümlendiği görülmektedir. Arka fonu renksiz resimde boş alanda kırmızı mürekkeple "ὁ Νῶε προκύπτων ἀπὸ τῆς κιβωτοῦ / Nuh gemiden bakıyor" ve sarı mürekkeple (?) "εἰ παῦσ(εν) ὕδωρ ἀπιθι βλέψων, κόραξ / Suyun durduğunu bakmak için, Kuş." notu yazılıdır.

5. NUH'UN, GÜVERCİNİ GÖNDERMESİ

Nuh'un gönderdiği kuzgun sular tam olarak çekilmediği için ayağını konacak bir yer bulamaz. Daha sonra Nuh güvercini de gönderir²⁸. Metindeki anlatıma göre;

"Fakat güvercinin ayağının tabanına bir istirahat yeri bulamadı, ve gemiye onun yanına geri döndü; çünkü sular bütün yer üzerinde idiler; ve elini uzatıp onu tuttu, ve onu kendi yanına gemiye aldı." ..." (Yaratılış 8: 9)

Bu anın betimi olan resimde²⁹, gemiden bel hizasına kadar görünen Nuh, elini öne doğru uzatmış vaziyettedir (**Resim 5**). Boyaları dökülmüş olduğu için hasarlı olan ve bu nedenle ayrıntılı incelemeye uygun olmayan resim, olayın ikonografisinin anlaşılmasını sağlar niteliktedir. Gemiden görünen, profilden verilmiş, başı haleli Nuh elinde tuttuğu şeyi uzatır vaziyette betimlenmiştir. Resim tahrip olduğu için detaylı incelemeye uygun değildir.



Resim 7: Nuh ve Oğullarının Gemiyi Sökmesi ve Tufandan Sonra Kurban, Topkapı Sarayı G.İ.8, Fol. 60v.



Resim 8: Tufandan sonra Antlaşma, Topkapı Sarayı G.İ.8, Fol. 62r.

6. NUH'UN GEMİNİN ÖRTÜSÜNÜ AÇMASI

Ağzında yeni koparılmış zeytin yaprağıyla güvercin Nuh'un yanına gelir. Nuh suların çekilmiş olduğunu anlar. Yedi gün daha bekledikten sonra güvercini tekrar gönderir. Fakat bu sefer güvercin geri gelmez. Altı yüz birinci yılın birinci ayında, ayın birinde yeryüzünde sular kurur. Böylece gemidekiler artık dışarı çıkabilmektedir³⁰. *"Ve Nuh geminin örtüsünü kaldırdı ve baktı. Ve işte, toprağın yüzü kurumuştu."* (Yaratılış 8: 13).

Bu olayı canlandıran resimde³¹; sahnenin merkezinde bir gemi, geminin içinden kapağı açmaya çalışan Nuh, Nuh'un eşi, üç oğlu ve eşleri olmak üzere sekiz figür gösterilmiştir (**Resim 6**). Boya silinmeleri nedeniyle resim oldukça kötü durumdadır. Yine de, sahnenin merkezinde bulunan gemi ve içinde beliren, Nuh ve diğer yedi figür seçilebilmektedir. Resim, konunun anlaşılmasını sağlar nitelikte ancak sembolik kurgulanmıştır.

7. NUH İLE OĞULLARININ GEMİYİ SÖKMESİ VE TUFANDAN SONRA KURBAN SUNMA

Nuh ve beraberindekiler gemiden çıkarlar. Metinde;

"Ve Nuh Rabbe bir mezbah-sunak yaptı, ve her temiz hayvandan, ve her temiz kuştan aldı, ve mezbah üzerinde yakılan takdimeler arz etti. Ve Rab hoş kokuyu kokladı, ve Rab yüreğinde dedi: Adamın yüzünden artık toprağı tekrar lanetlemeyeceğim." (Yaratılış 8: 20-21).

Metindeki anlatımın betimi olan resimde³², "Nuh Ve Oğullarının Gemiyi Sökmesi ile Tufandan sonra kurban" konuları tasvir edilmektedir (**Resim 7**). Resimde büyük tahribat olduğundan detaylandırılmadan değerlendirilmiştir. Yine de genel olarak resimde tasvir edilen olay anları seçilebilmektedir. Resmin bulunduğu sayfada Tanrı'nın Nuh ve ailesine, tüm hayvanları ve bitkileri yemeleri

Necla KAPLAN

için onlara verdiği yazmaktadır. Sahnesinin ön planında, tufandan sonra kurban sunma olayı tasvir edilmiştir. Tanrı'nın eli ve işaret ettiği içi kırmızı alevli bir sunak ile onun etrafında; solda başı haleli Nuh ve üç kadın figürü, sağda üç erkek figürü yer almaktadır. Figürlerden bazıları yanan aleve bakarken, bazıları bakışlarını üstte bulunan Tanrı'nın eline yöneltmiştir. Böylece Tanrının eli ile alev ve figürler arasında bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

Sahnenin sol tarafında, ahşap parçalarını tutan iki erkek figür ile Nuh figürü seçilebilmektedir. Metinde (Fol. 60v'deki) bu sahneyi betimleyen bir anlatım olmamasına rağmen resimde "Nuh Ve Oğullarının Gemiyi Sökmesi" konusu resmedilmiştir. Sanatçının bu el yazmasının resimlendirilmesinde bir örnek modeli kullandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, resmin sağ tarafında, boyası silindiği için ne olduğu tam anlaşılamayan bir betim daha fark edilmektedir.

8. TUFANDAN SONRA ANTLAŞMA

Metinde;

"Ve bulutta yay olacak. Ve RAB'la yer üzerindeki bütün beden sahibi yaşayan her mahlûk arasında olan ebedî ahdi hatırlamak için onu göreceğim. Ve Allah Nuh'a dedi: Benimle yer üzerindeki her beden sahibi arasında sabit kıldığım ahdin alâmeti budur. Ve gemiden çıkan Nuh'un oğulları, Sam, Ham ve Yafet idiler. Ve Ham Kenân'ın atasıdır. Bu üçü Nuh'un oğulları idiler." (Yaratılış 9: 16-19) şeklinde anlatılmaktadır.

Resmin merkezinde, metinde geçtiği gibi bir yay (kemer) gökkuşağı biçiminde yer almaktadır³³ (Resim 8). Yayın içinde solda Nuh ve sağda onun karşısında ailesinden yedi kişinin tasviri ve onların üstünde, koyu mavi renginde gök betimi yapılmıştır. Başında halesi bulunan yaşlı Nuh, iki elini açmış yukarıya (göğe) doğru bakmakta ve bir



Resim 9: Nuh ve Oğullarının şarap yapması, Topkapı Sarayı G.İ.8, Fol. 62v.



Resim 10: Kardeşleri Sam ile Yafet'e Babalarının Sarhoşluğunu bildirmesi, Topkapı Sarayı G.İ.8, Fol. 62v.

adım ileriye yönelmiş şekilde tasvir edilmiştir. Karşısında duran figürler de yukarıya doğru ellerini açmış ve bakışlarını yukarıya yöneltmişlerdir. Dinleme pozisyonundaki figürlerin bulunduğu zemin yeşil boyanmıştır. Ancak, büyük oranda boya dökülmeleri meydana gelmiştir. Yayın dışında kalan zemin mavi renkle boyanmıştır. Üstte, koyu mavi konturla belirlenen gök; mavi zeminli yıldızlı, solda portreli madalyon şeklinde kırmızı güneş ve sağda gri renk ay motifleriyle belirtilmiştir.

9. NUH VE OĞULLARININ ŞARAP YAPMASI

Nuh'un oğulları çoğalarak yeryüzüne dağıldılar. Nuh çiftçilik yapmaya başladı. Metinde; "Ve bütün yeryüzüne yayılanlar bunlardan oldu. Ve Nuh çiftçi olmaya başladı. Ve bir bağ dikti." (Yaratılış 9: 19-20) denilmektedir.

Resimde, Nuh Ve Oğulları³⁴ tasvir edilmiştir³⁵ (Resim 9). Resmin fonu mavi rengindedir. Sahnenin solunda; *khiton*³⁶ üzerine *himation*³⁷ giyimli başında hale bulunan yaşlı Nuh, oturur ve oğullarıyla konuşur vaziyette betimlenmiştir. Nuh'un karşısında üç oğlu gösterilmiştir. Oğullarından ikisi, iki aşamalı bir havuzun (üzüm teknesinin) en iç kısmında ayakta, diğeri dış kısmında ama ellerini havuza sokmuş görünmektedir. Jest ve vücut duruşlarından diyalog halinde ve çalışır vaziyette oldukları anlaşılan figürler, muhtemelen şarap yapmaktadırlar. Nitekim metinde de çiftçilik yaptıkları yazmakta ve figürlerin arkasında üzüm asması görülmektedir.

10. HAM'IN, KARDEŞLERİ SAM İLE YAFET'E BABALARININ SARHOŞLUĞUNU BİLDİRMESİ

Nuh yaptığı şaraplardan içerek sarhoş olur. Nuh'un oğlu Ham, Kardeşleri Sam Ve Yafet'e Babalarının Sarhoşluğunu bildirir. Sam ve Yafet Nuh'un üzerini örterler. Bu konu metinde şöyle anlatılır:

"Ve onun şarabından içip sarhoş oldu. Ve çadırının içinde çıplak kaldı. Ve Kenân'ın atası olan Ham, babasının çıplaklığını gördü. Ve dışarıdaki iki kardeşine söyledi. Ve Sam ile Yafet bir esvap alıp onu kendi iki omuzları üzerine koydular. Ve geri geri gidip babalarının çıplaklığını örttüler. Ve yüzleri geri olup babalarının çıplaklığını görmediler. Ve Nuh ayıldı. Ve küçük oğlunun kendisine ne yaptığını, anladı." (Yaratılış 9: 21-24).

Resimde sağ tarafta, yatakta uzanır vaziyette Nuh tasvir edilmiştir³⁸ (Resim 10).

Resimdeki boya silinmeleri nedeniyle Nuh figürü net görünmemektedir. Sol tarafta, Nuh'un oğlu Ham olduğu düşünülen figür, sırtı kardeşlerine dönük ellerini kaldırmış bir şeyler anlatır şekilde gösterilmiştir. Sam ve Yafet oldukları düşünülen figürler, Nuh'a bakmayacak şekilde başlarını çevirmiş ellerindeki örtüyle Nuh'u örtmeye çalışmaktadırlar.

Resimde görülen aşırı boya silinmesine rağmen, metinde geçen olayı anlamamıza olanak sağlayan figürleri, ikonografik anlamlarıyla resimde tanımak mümkündür.

11. NUH'UN, SAM İLE YAFET'İ KUTSAMASI

"Ve dedi: Kenân'ın atası lânetlensin. Kardeşlerine kullar kulu olsun. Ve dedi: Sam'ın RAB'bi Allah mübarek olsun ve Kenân ona kul olsun. RAB Yafet'e kudret versin ve Sam'ın çadırlarında otursun. Ve Kenân ona kul olsun." (Yaratılış 9: 25-27)

Resimde, Nuh, Sam Ve Yafet'i Kutsuyor konusu işlenmektedir³⁹ (Resim 11). Mavi arka fonlu resim manzarasızdır ve sadece dört figürden ibarettir. Sahnenin sağında oturur vaziyette Nuh, takdis işareti yaparken betimlenmiştir. Nuh'un karşısında, takdis ettiği, Sam ve Yafet olduğu düşünülen figürler ayakta ve ellerini Nuh'a uzatır vaziyettedirler.



Resim 11: Nuh'un, Sam ile Yafet'i Kutsaması, Topkapı Sarayı G.İ.8, Fol. 64r.

9. NUH VE OĞULLARININ ŞARAP YAPMASI

Nuh'un oğulları çoğalarak yeryüzüne dağıldılar. Nuh çiftçilik yapmaya başladı. Metinde; "Ve bütün yeryüzüne yayılanlar bunlardan oldu. Ve Nuh çiftçi olmaya başladı. Ve bir bağ dikti." (Yaratılış 9: 19-20) denilmektedir.

Resimde, Nuh Ve Oğulları³⁴ tasvir edilmiştir³⁵ (Resim 9). Resmin fonu mavi rengindedir. Sahnenin solunda; *khiton*³⁶ üzerine *himation*³⁷ giyimli başında hale bulunan yaşlı Nuh, oturur ve oğullarıyla konuşur vaziyette betimlenmiştir. Nuh'un karşısında üç oğlu gösterilmiştir. Oğullarından ikisi, iki aşamalı bir havuzun (üzüm teknesinin) en iç kısmında ayakta, diğeri dış kısmında ama ellerini havuza sokmuş görünmektedir. Jest ve vücut duruşlarından diyalog halinde ve çalışır vaziyette oldukları anlaşılan figürler, muhtemelen şarap yapmaktadırlar. Nitekim metinde de çiftçilik yaptıkları yazmakta ve figürlerin arkasında üzüm asması görülmektedir.

10. HAM'IN, KARDEŞLERİ SAM İLE YAFET'E BABALARININ SARHOŞLUĞUNU BİLDİRMESİ

Nuh yaptığı şaraplardan içerek sarhoş olur. Nuh'un oğlu Ham, Kardeşleri Sam Ve Yafet'e Babalarının Sarhoşluğunu bildirir. Sam ve Yafet Nuh'un üzerini örterler. Bu konu metinde şöyle anlatılır:

"Ve onun şarabından içip sarhoş oldu. Ve çadırının içinde çıplak kaldı. Ve Kenân'ın atası olan Ham, babasının çıplaklığını gördü. Ve dışarıdaki iki kardeşine söyledi. Ve Sam ile Yafet bir esvap alıp onu kendi iki omuzları üzerine koydular. Ve geri geri gidip babalarının çıplaklığını örttüler. Ve yüzleri geri olup babalarının çıplaklığını görmediler. Ve Nuh ayıldı. Ve küçük oğlunun kendisine ne yaptığını, anladı." (Yaratılış 9: 21-24).

Resimde sağ tarafta, yatakta uzanır vaziyette Nuh tasvir edilmiştir³⁸ (Resim 10).

Resimdeki boya silinmeleri nedeniyle Nuh figürü net görünmemektedir. Sol tarafta, Nuh'un oğlu Ham olduğu düşünülen figür, sırtı kardeşlerine dönük ellerini kaldırmış bir şeyler anlatır şekilde gösterilmiştir. Sam ve Yafet oldukları düşünülen figürler, Nuh'a bakmayacak şekilde başlarını çevirmiş ellerindeki örtüyle Nuh'u örtmeye çalışmaktadırlar.

Resimde görülen aşırı boya silinmesine rağmen, metinde geçen olayı anlamamıza olanak sağlayan figürleri, ikonografik anlamlarıyla resimde tanımak mümkündür.

11. NUH'UN, SAM İLE YAFET'İ KUTSAMASI

"Ve dedi: Kenân'ın atası lânetlensin. Kardeşlerine kullar kulu olsun. Ve dedi: Sam'ın RAB'bi Allah mübarek olsun ve Kenân ona kul olsun. RAB Yafet'e kudret versin ve Sam'ın çadırlarında otursun. Ve Kenân ona kul olsun." (Yaratılış 9: 25-27)

Resimde, Nuh, Sam Ve Yafet'i Kutsuyor konusu işlenmektedir³⁹ (Resim 11). Mavi arka fonlu resim manzarasızdır ve sadece dört figürden ibarettir. Sahnenin sağında oturur vaziyette Nuh, takdis işareti yaparken betimlenmiştir. Nuh'un karşısında, takdis ettiği, Sam ve Yafet olduğu düşünülen figürler ayakta ve ellerini Nuh'a uzatır vaziyettedirler.



Resim 11: Nuh'un, Sam ile Yafet'i Kutsaması, Topkapı Sarayı G.İ.8, Fol. 64r.

Sahnenin solunda, sağ elini yanağına koymuş üzgün ve kaygılı görünen Ham, sırtını diğer figürlere dönmüş gitmektedir. Metinde geçen konunun anlaşılmasını ve olayın dramını yansıtır şekilde figürler tasvir edilmiştir. Figürler; *khiton* üzerinde *himation* giyimlidir.

12. NUH'UN ÖLÜMÜ

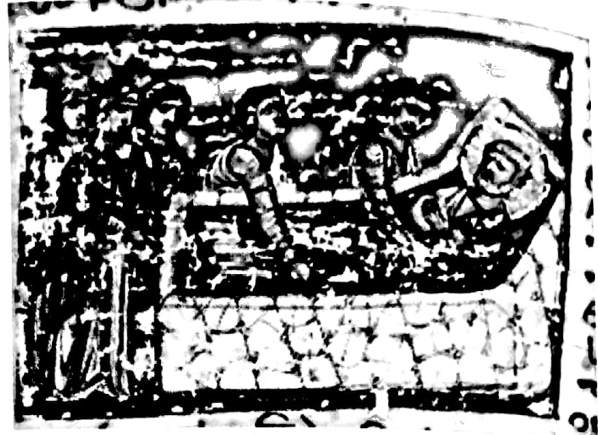
Nuh'un Ölüm anı betimlenmiştir⁴⁰ (Resim 12). Metinde; “*Ve Nuh tufandan sonra üç yüz elli yıl yaşadı. Ve Nuh'un bütün günleri dokuz yüz elli yıl idi ve öldü.*” (Anonim, Yaratılış 9: 28-29) denilmektedir.

Resimde, ön planda Nuh yatakta uzanır vaziyette tasvir edilmiştir. İki elini çapraz şekilde göğsünde tutmaktadır. Yüzünde acı bir ifade izlenebilmektedir. Yatağın sağında, sağ elleriyle Nuh'a dokunan Sam ve Yafet (oldukları düşünülür) hüzünlü resmedilmiştir. Sahnenin sol tarafında, yatağın ayak ucunda muhtemelen Nuh'un eşi ve çocuklarının eşleri olan bir grup kadın tasvir edilmiştir. Kadın figürler mavi *stikharion*⁴¹ üzerine mor *maphorion*⁴², erkek figürler ise sadece *stikharion* giyimlidir. Metinde figürlerle ilgili bilgi bulunmamasına rağmen, resimde tasvir edilen figürler, bu kompozisyon şemasının bir modelden alındığını düşündürmektedir.

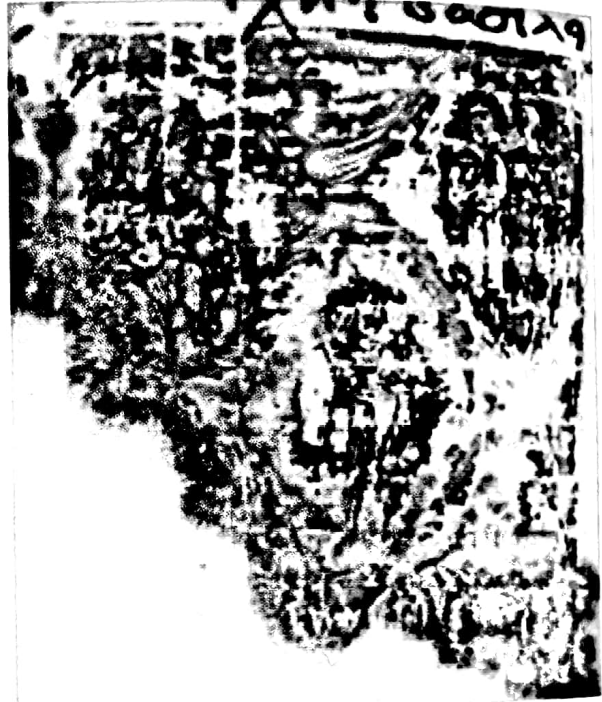
13. NUH'UN NESLİ

Resmin önemli bir kısmı silinmiştir (Resim 13). Dikey dikdörtgen formunda olduğu düşünülen resim alanı kırmızı çerçeveyle sınırlandırılmıştır. Resmin arka fonu mavi boyanmıştır. Oldukça kötü durumda olan resmin önemli bir kısmı yoktur. Kalan kısımda gruplar halinde tasvir edilmiş insanlar seçilebilmektedir⁴³. Bu resmin konusu olan metinde;

“*Nuh'un oğulları; Sam ve Ham ve Yafetin zürriyetleri bunlardır: Tufandan sonra onlara oğullar doğdu. Yafetin oğulları: Gomer ve Mecüc ve Maday ve Yavan ve Tubal ve Meşek*



Resim 12: Nuh'un Ölümü, Topkapı Sarayı G.İ.8, Fol. 64r.



Resim 13: Nuh'un Nesli, Topkapı Sarayı G.İ.8, Fol. 64r.

ve Tiras. Ve Gomer'in oğulları: Aşkenaz ve Rifat ve Togarma. Ve Yavan'ın oğulları: Elişa ve Tarşış Kittim ve Dodanim. Memleketlerinde her biri diline göre, milletlerinde kabilelerine göre, milletlerin adaları bunlardan bölündüler. Ve Ham'ın oğulları: Kuş ve Mitsraim ve Put ve Kenân. Ve Kuş'un oğulları: Seba ve Havila ve Sabta ve Raama ve Sabteka. Ve Raaman'ın oğulları: Şeba ve Dedan.” (Anonim, Yaratılış 10:1-7) Nuh'un soyundan bahsedilmektedir.

Sahnesinin önemli bir kısmı silinmesine rağmen, gruplara ayrılmış insanlar seçilebilmektedir. Resmin silinmeyen kısmında

üç grup insan, metinde ifade edildiği gibi, Nuh'un oğullarının zürriyetinin; diline, milletine ve kabilelerine göre bölünmelerini temsil etmektedir, denilebilir. Ancak resim oldukça kötü durumda olduğu için detaylı değerlendirilememektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bizans'ın 11.-13. yüzyıllarını kapsayan dönemde üretildiği bilinen, Eski Ahit konulu, altı resimli Oktateukh el yazmasından bir tanesi olan *Topkapı Sarayı G.İ.8* el yazmasından seçilmiş Nuh Tufanı konulu on üç resim incelenmiştir. Bu resimler ile aynı konulu sahneler içeren *Vat.gr. 746* ile *Vat.gr. 747* numaralı oktateukh el yazmalarında da benzer ikonografik program kullanılmıştır (Bkz. Resim Tablosu). *Vat. Gr. 747* 11. yüzyıl, *Vat. Gr. 746* 12 yüzyıl tarihlidir. 13. yüzyıl el yazması *Vatopedi 602* ile *Laur. Plut. 5.38* yazmalarında Nuh Tufanı konulu resimler olmasa da diğer konulu resim programları da aynı grup özellikleri taşımaktadır. Yaklaşık üç yüzyıl süren bir dönem fenomeni resim programının bu el yazmalarında kullanılması, Kilise tarafından belirlenen ikonografik sahnelerin tercih edildiğini göstermektedir.

Resimler metnin içeriğine uygun olarak ilgili olayı sahnelemektedir. Bu sahneler metinde anlatılan olayları sembolik betimler niteliktedir. Ancak bazı resimlerde, metinde ifade edilmeyen figürlerin yer alması, el yazmasında metinden farklı bir kaynaktan da beslenmiş bir kompozisyon şemanın kullanıldığını göstermektedir. Söz konusu kompozisyon şemasının bir modelden alındığı, yani hikâyeyi canlandıran resimlerin ön örnek diyebileceğimiz kalıplaşmış kompozisyona bakılarak betimlendiği (ki literatürde bu görüş yaygındır) fikri akla yatkındır. Bu dönem sanatının skolastik Orta Çağ anlayışında yani kilisenin belirlediği kurallar çerçevesinde üretildiği bilinmektedir. Bu nedenle sanatçının yaratıcılığından ziyade, bir dönem özelliği

olan kalıplaşmış, gelenekselleşmiş kompozisyon şemaları kullanılmış görünmektedir. Tufan olayını canlandıran resimlerdeki kompozisyonu oluşturan figürlerin tarzları, kıyafet ve tiplerleri, Hıristiyan inancının resme yaklaşımının formel bir yansıması olarak görülebilir.

Her ne kadar, Nuh'un gemisinin bulunduğu Dağın Ararat mı yoksa Cudi mi? olduğu tartışmasına girmek bu çalışmada amaçlanmasa da metinde Ararat Dağı ifadesinin geçtiği görülmektedir⁴⁴. Resimlerde dağ imgesi büyük ve tek bir dağı betimleyen bir yükselti şeklinde verilmiştir. Hikâyede geçen dağ ve diğer ikonografik unsurlar, olayı açıklama çabasıyla şematik bir formda sahneye yerleştirilmiştir. Resim programı hikâyenin anlaşılmasını sağlayan fakat detaylandırılmamış sembolik bir resimleme anlayışına sahiptir.

Sonuç olarak, 12. yüzyıl Bizans sanatının önemli örneklerinden biri olan el yazmasındaki resimler, dönemini yansıtan özelliği nedeniyle ünettir. Eserdeki Nuh Tufanı ile ilgili sahneler, dönemin sanat anlayışını ve bu anlayışa göre tasavvur edilmiş Nuh Tufanı imgesini yansıtmaktadır. Bu açıdan, *Topkapı Sarayı G.İ.8* Oktateukh el yazmasındaki resimler önem arz etmektedir. Böylece teoloji, resim ve sanat tarihi disiplinlerinde yapılacak çalışmalar için başvurulacak karşılaştırma örnekleri olarak değerlendirilebilecekleri düşünülmektedir.

DİPNOTLAR / FOOTNOTES

- 1 Nuh Tufanı ile ilgili resimler, Sayın Prof. Dr. Yelda OLCAY UÇKAN danışmanlığında Necla KAPLAN tarafından hazırlanmış ve Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne sunulmuş doktora tezinden alınmıştır.
- 2 Cizre şehrinin kuruluşunu da Nuh Tufanı sonrasına dayandıran görüş, Kurandaki Hud Suresi 44. Ayeti işaret etmektedir. Buna göre; sular durulduktan sonra Nuh'un gemisi Cudi Dağı'na konmuştur. Detaylı bilgi ve görüşü destekleyici önerilen diğer deliller için bkz. Abdullah Yaşın, *Tarih, Kültür ve Cizre*, Kent Işıkları Yayıncılık,

- İstanbul, 2011, s. 15-22; Ergün Laflı, "Eskiçağ'da Cizre Arkeolojisi ve Tarihi", *Bilim, Düşünce ve Sanatta Cizre (Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu Bildirileri)*, Editör: M. Nesim Doru, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 16; Mesut Tüzün, *Cizre Tarihi: Nuh Tufanı ve Cudi Dağı*, Nubahar, İstanbul, 2014, s. 113-116, 141.
- 3 Nuh'un gemisinin Ararat Dağları (Ağrı Dağı) üzerine oturduğunu savunan görüş Tevrat'ta geçen "Ve gemi yedinci ayda ayın on yedinci gününde, Ararat Dağları üzerinde oturdu (Tekvin, Bap 8: 4)" ifadesini referans almaktadır. Hıristiyanlar, Eski Ahit olarak kabul ettikleri Tevrat'taki bilgiyi benimsemektedirler, bkz. Ömer Faruk Harman, "Kitab-ı Mukaddes ve Diğer Dinlere göre Hz. Nuh ve Tufan", *Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu*, İstanbul, 1999, s. 19.
 - 4 İtalya-Venedik'te bulunan, 12. - 14. yüzyılları arasına tarihlendirilen St. Marco Katedralinin narteksinde yer alan, mozaik tekniğinde yapılmış Nuh Tufanı konulu sahneler günümüze gelebilmiş Bizans resim sanatı örnekleridir, bkz. Asnu-Bilban Yalçın, "Erken Hıristiyanlık ve Bizans'ta Nuh ve Gemisi: Sembol ve İkonografi", *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, Doğubeyazıt Kaymakamlığı Kültür yayınları, N. 2, İstanbul, 2007, s.180-181, Resim 8 ve 9.
 - 5 Köln'de Römissch- Genmanischen Museum'da bulunan ve 326 yılına tarihlendirilen altın varaklı cam kasede, madalyon içine alınmış Nuh Tufanı konulu resimler olduğu bilinmektedir, bkz. Asnu-Bilban Yalçın, a.g.y., s. 177-178.
 - 6 6. yüzyıla tarihlendirilen ve Eski Ahit metni içeren Viyana Genesis el yazmasında Nuh Tufanı konulu dört resim bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Pınar Serdar Dinçer, *Erken Bizans Dönemi Resimli Dini El Yazmaları: Viyana Genesis (Doktora Tezi)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD, Eskişehir, 2016, s. 57-75, Resim 3, 4, 5 ve 6.
 - 7 Oktay Belli, "Tarih Boyunca Ağrı Dağı", *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, Doğubeyazıt Kaymakamlığı Kültür Yayınları, N. 2, İstanbul, 2007, s. 14.
 - 8 Oktateukh (sekiz kitap); Yunancada "okta" (sekiz) ve "teukh" (kitap-parşömen tomarı) kelimelerinden oluşan teknik bir terimdir. 538 dolaylarında ölen Gazze piskopozu tarafından yazılan tefsirin önsözünde "oktateukh" terimi ilk kez kaydedilmiştir. Oktateukhların atası sayılan "Pentateukh" (beş kitap) terimi, 2. yüzyılda kullanılmış ve Tevrat'ın ilk beş kitabı (bölümü) olan: Genesis (Yaratılış), Mısır'dan Çıkış, Levililer, Sayım ve Yasanın Tekrarı'nı (Tesniye'yi) içermektedir. Oktateukh(sekiz kitap); Musa'nın beş kitabıyla (Pentateukh) başlar ve Yeşu, Hakimler ile Ruth'un kısa kitabının Pentateukha eklenmesiyle tamamlanır. Daha detaylı bilgi için bkz. John Lowden, *The Octateuchs: A Study in Byzantine Manuscript Illustration*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 1992, s. 1; John Lowden, "Illustrated Octateuch Manuscripts: A Byzantine Phenomenon", *The Old Testament in Byzantium*, (Ed. Paul Magdalino and Robert Nelson), Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Trustees for Harvard University, Washington, D.C., 2010 s. 107-108.
 - 9 Yalçın, a.g.m., s.170-184.
 - 10 Roma- Vatikan Apostolik Kütüphanesi'nde *Vat. Gr. 747* olarak kayıtlı bulunan eser, 11. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmekte olup bilinen en erken tarihli resimli Oktateukh nüshalarından bir tanesidir. El yazması ile ilgili detaylı bilgi için bkz., Kurt Weitzmann and Massimo Bernabo, *The Illustration in the Manuscripts of the Septuagint: Octateuch*, Vol. 2, Department of Art and Archaeology, Princeton University Press, Princeton, 1999, s. 331-334; Kaplan, a.g.t., s. 16-18.
 - 11 Roma- Vatikan Apostolik Kütüphanesi'nde *Vat. Gr. 746* olarak kayıtlı bulunan ikinci resimli Oktateukh el Yazmasıdır. Eser, 12. yüzyıla yıllarına tarihlendirilmektedir. El yazması ile ilgili detaylı bilgi için bkz., Weitzmann and Bernabo, a.g.k, s. 339-341; Kaplan, a.g.t., s. 18-19.
 - 12 Günümüzde kayıp olan, ancak daha önce İzmir (Smyrna) Protestan okulunun kütüphanesinde İzmir (*Smyrna*) A.1'de kayıtlı bulunan el yazması 1125-1150 yıllarına tarihlenmektedir. 1922 yılında yaşanan Türk-Yunan savaşında el yazmasının da bulunduğu manastır kütüphanesinde çıkan yangından sonra el yazması kayıp olmuştur. Eser ile ilgili detaylı bilgi için bkz., Weitzmann and Bernabo, a.g.k, s. 337-339; Kaplan, a.g.t., s. 19-21.
 - 13 Yunanistan- Athos Dağı, Vatopedi Manastır'ında *Vatopedi 602*'de kayıtlı olan el yazmasının 13. yüzyılda İstanbul'da (Konstantinopole) yapıldığı belirtilmektedir. Bkz. Weitzmann and Bernabo, a.g.k, s. 341-343; Kaplan, a.g.t., s. 21-22.
 - 14 İtalya-Floransa'daki Medici Kütüphanesi'nde *Laur. Plut. 5.38* olarak kayıtlı bulunan el yazması, bilinen altıncı Oktateukh el yazmadır. Detaylı bilgi için bkz, Weitzmann and Bernabo, a.g.k, s. 330-331. 11. yüzyıl yazı karakteri ile yazılmış *Plut 5.38* eser, 14. yüzyıl ilk çeyreğine tarihlendirilmektedir. Bkz. De Gregorio-Prato, *Scrittura arcaizzante*, pp. 91-95'ten aktaran Massimo Bernabo, (Ed.), "L'illustrazione del Vecchio Testamento e la Rovina dei Manoscritti", *Voci dell'Oriente: Miniature e testi classici da Bisanzio alla Biblioteca Medicea Laurenziana*, Edizioni Polistampa, Firenze, 2011, s. 173-174.; Kaplan, a.g.t., s. 22-23.
 - 15 Kaplan, a.g.t., s. 16.

- 16 16 Ocak 1093 doğumlu Sebastokrator İsaakios; Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos (1081-1118) ile Irene Doukaina Komnene'nin üçüncü oğludur, bkz. Anderson, , a.g.m., s. 84-86; Kaplan, a.g.t., s. 26.
- 17 Daha detaylı bilgi için bkz. J. C. Anderson, "The Seraglio Octateuch and the Kokkinobaphos" *Dumbarton Oaks Papers*, Dumbarton Oaks, Trustees for Harvard University Stable Vol. 36, 1982, s. 83-114; Kaplan, a.g.t., s. 25.
- 18 Bkz. Kaplan, a.g.t., s. 24, 595, 597-598.
- 19 Anderson, sanatçıyı "Kokkinobaphos Master" olarak adlandırmaktadır. Bkz. Anderson, 1982, a.g.m., s. 90; Lowden, 1992, a.g.k., s. 28; Weitzmann and Bernabo, 1999, a.g.k., s. 337; Kaplan, a.g.t., s. 27.
- 20 Kaplan, a.g.t., s. 27.
- 21 Bkz. Kaplan, a.g.t., s. 24.
- 22 Bkz. Weitzmann and Bernabo, a.g.k, s. 51, Resim 128; ayrıca, Kaplan, a.g.t., s. 86-89, Katalog 34.
- 23 Bu resim ile ilgili detaylar için bkz. Bkz. Weitzmann and Bernabo, a.g.k, s. 51, Resim 132a-132b; ayrıca Kaplan, a.g.t., s. 89-90, Katalog 35.
- 24 Bkz. Kaplan, a.g.t., s. 89-90, Katalog 35.
- 25 Resim detayı için, bkz. Weitzmann and Bernabo, a.g.k, s. 52, Resim 136a; Kaplan, a.g.t., s. 90-92, Katalog 36.
- 26 Anonim, *Kitabı Mukaddes*, 1972, s.7
- 27 Resim detayı için, bkz. Weitzmann and Bernabo, a.g.k, s. 53, Resim 136b; ayrıca Kaplan, a.g.t., s. 92-93, Katalog 37.
- 28 Anonim, *Kitabı Mukaddes*, 1972, s.7
- 29 Resim detayı için bkz. Weitzmann and Bernabo, a.g.k, s. 53, Resim 140a; ayrıca Kaplan, a.g.t., s. 94-95, Katalog 38.
- 30 Anonim, *Kitabı Mukaddes*, 1972, s.7
- 31 Resim detayı için bkz. Weitzmann and Bernabo, a.g.k, s. 54, Resim 140b; ayrıca Kaplan, a.g.t., s. 95-96, Katalog 39.
- 32 Resim detayı için bkz. Weitzmann and Bernabo, a.g.k, s. 54-55, Resim 144a, b ve c; ayrıca Kaplan, a.g.t., s. 96-98, Katalog 40.
- 33 Resim detayı için bkz. Weitzmann and Bernabo, a.g.k, s. 56, Resim 148; ayrıca Kaplan, a.g.t., s. 98-100, Katalog 41.
- 34 Weitzmann and Bernabo; bu resmin "Nuh sarhoş (Noah gets drunk)" konusunu işlediğini yazmaktadırlar Weitzmann and Bernabo, 1999, a.g.k., s. 56, Resim 152a. Ancak, metinde de çiftçilik yaptıkları yazmaktadır.
- 35 Resim detayı için bkz. Kaplan, a.g.t., s. 100-101, Katalog 42.
- 36 Khiton: Uzun kollu bol ve basit tunik. Antik Yunan giysisidir. Bizans resim sanatında; İsa, havariler, azizler ve Eski Ahit figürleri bu giysiyle görülür.
- 37 Himation: Dikdörtgen şal biçimli, tunik üzerinde sağ omuzu açık bırakacak şekilde örten giysi. Daha detaylı bilgi için bkz. Kılıç, 2004, a.g.t., s. 41-45.
- 38 Resim detayı için bkz. Weitzmann and Bernabo, a.g.k, s. 57, Resim 152b; ayrıca Kaplan, a.g.t., s. 101-103, Katalog 43.
- 39 Resim detayı için bkz. Weitzmann and Bernabo, a.g.k, s. 57, Resim 156; ayrıca Kaplan, a.g.t., s. 103-104, Katalog 44.
- 40 Resim detayı için bkz. Weitzmann and Bernabo, a.g.k, s. 58, Resim 157a; ayrıca Kaplan, a.g.t., s. 104-105, Katalog 45.
- 41 Stikharion: Roma İmparatorluğu ve Erken Bizans Döneminde herkes tarafından giyilen giysi.
- 42 Maphorion: Baş ve omuzlarla birlikte vücudu örten örtü-şal biçimindeki giysi. Resim sanatında erken dönemlerden itibaren kutsal kadınların ve Meryem'in giysisi olarak kullanıldığı görülür. Daha detaylı bilgi için bkz. Kılıç, 2004, a.g.t., s. 77.
- 43 Resim detayı için bkz. Weitzmann and Bernabo, a.g.k, s. 58, Resim 161a; ayrıca Kaplan, a.g.t., s. 105-107, Katalog 46.
- 44 Bkz. Bu çalışmada dipnot 25.
- 45 Görseller için bkz. https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.747 (Erişim Tarihi: 29.11.2017)
- 46 Görseller için bkz. https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.746.pt.1 (Erişim Tarihi: 29.11.2017)

KAYNAKÇA/BIBLIOGRAPHY

- Anonim, 1972: *Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Abit (Tevrat ve İncil)*, Kitabı Mukaddes Şirketi Yayınları, İstanbul.
- Anderson, J. C., 1982: "The Seraglio Octateuch and the Kokkinobaphos" *Dumbarton Oaks Papers*, Dumbarton Oaks, Trustees for Harvard University Stable Vol. 36, , s. 83-114.
- Belli, O. 2007: "Tarih Boyunca Ağrı Dağı", *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, Doğubeyazıt Kaymakamlığı Kültür Yayınları, N. 2, İstanbul, s. 4-21.
- Bernabo, M. (Ed.) 2011: "L'illustrazione del Vecchio Testamento e la Rovina dei Manoscritti", *Voci dell'Oriente: Miniature e testi classici da Bisanzio alla Biblioteca Medicea Laurenziana*, Edizioni Polistampa, Firenze, s. 173-176.
- Harman, Ö.F.1999: "Kitab-ı Mukaddes ve Diğer Dinlere göre Hz. Nuh ve Tufan", *Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu*, İstanbul, s. 13-20.

Necla KAPLAN

- Kaplan, N. 2017: *Bizans Dönemi Resimli Oktateukh El Yazması: Seraglio (Topkapı Sarayı G.İ.8) Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD (Doktora Tezi)*, Eskişehir.
- Kılıç, Ş. 2004: *Orta ve Bizans Dönemi Giysileri (9-14. Yüzyıllar)*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Laflı, E. 2012: "Eskiçağ'da Cizre Arkeolojisi ve Tarihi", *Bilim, Düşünce ve Sanatta Cizre (Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu Bildirileri)*, (Ed. M. N. Doru), Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 16.
- Lowden, J. 1992: *The Octateuchs: A Study in Byzantine Manuscript Illustration*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania.
- Lowden, J. 2010: "Illustrated Octateuch Manuscripts: A Byzantine Phenomenon", *The Old Testament in Byzantium*, (Ed. Paul Magdalino and Robert Nelson), Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Trustees for Harvard University, Washington, D.C. s. 107-152.
- Serdar Dinçer, P. 2016: Erken Bizans Dönemi Re-

- simli Dini El Yazmaları: Viyana Genesis (Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD, Eskişehir.
- Tüzün, M. 2014: *Cizre Tarihi: Nuh Tufanı ve Cudi Dağı*, Nubahar Yayınları, İstanbul.
- Weitzmann, K. and Bernabo, M. 1999: *The Illustration in the manuscripts of the Septuagint: Oktateuch*, Vol. 2, Department of Art and Archaeology, Princeton University in Association with Princeton University Press, Princeton.
- Yalçın, A.B. 2007: "Erken Hıristiyanlık ve Bizans'ta Nuh ve Gemisi: Sembol ve İkonografi", *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, Doğubeyazıt Kaymakamlığı Kültür Yayınları, N. 2, İstanbul, s.180-181.
- Yaşın, A. 2011: *Tarih, Kültür ve Cizre*, Kent Işıkları Yayıncılık, İstanbul.
- İnternet**
https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.746.pt.1
(Erişim Tarihi: 29.11.2017)
https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.747 (Erişim Tarihi: 29.11.2017)

Vat. Gr. 747⁴⁵ numaralı Oktateukh, 11. yüzyıl



RAB, Nuh'a Bir Gemi Yapmasını Emrediyor, fol. 28v.



a. Nuh Gemi İnşa Ediyor (Solda), b. Nuh, Ailesi Ve Hayvanlar Gemide, fol. 29r.

Vat. Gr. 746⁴⁶ numaralı Oktateukh, 12 yüzyıl



RAB, Nuh'a Bir Gemi Yapmasını Emrediyor, fol. 52r.



a. Nuh Gemi İnşa Ediyor (Solda), b. Nuh, Ailesi Ve Hayvanlar Gemide, fol. 53r.